FLETORJA ZYRTARE E REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

Botim i Qendrës së Publikimeve Zyrtare

www.qpz.gov.al

Nr.163 17 dhjetor 2011

P Ë R M B A J T J A

		Faqe
Vendim i GJK nr.51, datë 30.11.2011	Me objekt shfuqizimin si të papajtueshëm me Kushtetutën, të shprehjes "akti i rekursit dhe memoriet duhet të nënshkruhen nga mbrojtësit, me pasojë mospranimi" në nenin 435/2 të Kodit të Procedurës Penale; të shprehjes "rekursi penal të nënshkruhet nga mbrojtësi, në të kundërt ai nuk pranohet për shqyrtim në Gjykatën e Lartë" në vendimin nr.5, datë 15.9.2009 të Kolegjeve të Bashkuara; të shprehjes "i pandehuri dhe palët private përfaqësohen nga mbrojtësit" në nenin 437/3 të Kodit të Procedurës Penale; të vendimit nr.513, datë 24.5.2010 të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan; të vendimit nr. 00-2010-938, datë 2.7.2010, të Gjykatës së Lartë; Interpretimin e nenit 417 të Kodit të Procedurës Penale, për të përcaktuar saktësisht kompetencën lëndore dhe tokësore, sidomos për të përcaktuar nëse Kryetari i Gjykatës së Rrethit ka të drejtë të vendosë pezullimin e ekzekutimit të vendimit.....	8225
Vendim i GJK nr.52, datë 1.12.2011	Me objekt shpalljen si të papajtueshme me nenet 16/1, 17, 19, 20 dhe 35 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, të: - termit "kombësi", të përcaktuar në nenin 6/1 dhe 8; - termit "kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve", të përcaktuar në nenin 42/2, germa "e"; - nenit 58, tërësisht, të ligjit nr.10129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile".....	8230

VENDIM
Nr.51, datë 30.11.2011

NË EMËR TË REPUBLIKËS SË SHQIPËRISË

Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, e përbërë nga:

Bashkim Dedja	Kryetar	i Gjykatës	Kushtetuese
Vladimir Kristo	Anëtar	i "	"
Xhezair Zaganjori	Anëtar	i "	"
Petrit Plloçi	Anëtar	i "	"
Vitore Tusha	Anëtare	e "	"
Sokol Sadushi	Anëtar	i "	"
Admir Thanza	Anëtar	i "	"
Altina Xhoxhaj	Anëtare	e "	"
Sokol Berberi	Anëtar	i "	"

me sekretare Enina Mullaj, në datën 28.6.2011, mori në shqyrtim në seancë gjyqësore mbi bazë dokumentesh çështjen nr.25 Akti që i përket:

KËRKUES: Bardhyl Ibra

OBJEKTI: Shfuqizimi si i papajtueshëm me Kushtetutën, i shprehjes "akti i rekursit dhe memoriet duhet të nënshkruhen nga mbrojtësit, me pasojë mospranimi" në nenin 435/2 të Kodit të Procedurës Penale; i shprehjes "rekursi penal të nënshkruhet nga mbrojtësi, në të kundërt ai nuk pranohet për shqyrtim në Gjykatën e Lartë" në vendimin nr.5, datë 15.9.2009 të Kolegjeve të Bashkuara; i shprehjes "i pandehuri dhe palët private përfaqësohen nga mbrojtësit" në nenin 437/3 të Kodit të Procedurës Penale; i vendimit nr. 513, datë 24.5.2010 të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan; i vendimit nr. 00-2010-938, datë 2.7.2010 të Gjykatës së Lartë.

Interpretim i nenit 417 të Kodit të Procedurës Penale, për të përcaktuar saktësisht kompetencën lëndore dhe tokësore, sidomos për të përcaktuar nëse Kryetari i Gjykatës së Rrethit ka të drejtë të vendosë pezullimin e ekzekutimit të vendimit.

BAZA LIGJORE: Nenet 42, 131/f, 134/g e 142/1 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë

GJYKATA KUSHTETUESE,

pasi dëgjoi relatorin e çështjes, Sokol Berberin dhe pasi bisedoi çështjen në tërësi,

VËREN:

I

1. Me vendimin nr.266, datë 13.6.2008, të Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan, kërkuesi është deklaruar fajtor për kryerjen e veprës penale të parashikuar nga neni 246/2 i Kodit Penal (KP) dhe është dënuar me një vit burgim, dënim i pezulluar në zbatim të nenit 59 të KP-së. Mbi ankimin e kërkuesit, Gjykata e Apelit Durrës me vendimin nr.47, datë 16.2.2010, ka vendosur mospranimin e ankimit për shkak të paraqitjes tej afatit ligjor. Kërkuesi i është drejtuar Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan për pezullimin e ekzekutimit të vendimit penal.

2. Gjykata e Rrethit Gjyqësor Elbasan, me vendimin nr.513, datë 24.5.2010, ka vendosur të "shpallë moskompetencën e saj për gjykimin e çështjes administrative-penale nr.53, akti, që i përket kërkuesit Bardhyl Ibra, me objekt pezullimin e ekzekutimit të vendimit penal nr.266, datë 13.6.2008, të dhënë nga Gjykata e Rrethit Gjyqësor Elbasan dhe dërgimin e akteve Gjykatës së Lartë".

3. Kërkuesi ka ushtruar rekurs kundër këtij vendimi dhe Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë, me vendimin nr.938, datë 2.7.2010, në Dhomë Këshillimi, ka vendosur mospranimin e rekursit pasi rekursi nuk është nënshkruar nga mbrojtësi.

4. Kërkuesi i është drejtuar me kërkesë Gjykatës Kushtetuese *(në vijim Gjykata),* duke parashtruar se:

4.1 Vendimi i Kolegjit Penal të Gjykatës së Lartë, përmes të cilit rekursi i kërkuesit nuk është pranuar, i ka mohuar të drejtën për t'u dëgjuar dhe të drejtën e aksesit në gjykatë, në kundërshtim me nenin 42 të Kushtetutës dhe nenin 6 të Konventës europiane për të drejtat e njeriut (KEDNJ).

4.2 Vendimet e gjykatave janë të paarsyetuara, në shkelje të neneve 42 dhe 142/1 të Kushtetutës;

4.3 Duhen shfuqizuar si të papajtueshme me Kushtetutën: shprehja "akti i rekursit dhe memoriet duhet të nënshkruhen nga mbrojtësit, me pasojë mospranimi" në nenin 435/2 të Kodit të Procedurës Penale (KPP); shprehja "rekursi penal të nënshkruhet nga mbrojtësi, në të kundërt ai nuk pranohet për shqyrtim në Gjykatën e Lartë", në vendimin nr.5, datë 15.9.2009 të Kolegjeve të Bashkuara; shprehja "i pandehuri dhe palët private përfaqësohen nga mbrojtësit" në nenin 437/3 të KPP-së; vendimi nr.513, datë 24.5.2010, i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan; vendimi nr. 00-2010-938, datë 2.7.2010, i Gjykatës së Lartë.

4.4 Gjykata duhet të interpretojë nenin 417 të KPP-së, për të përcaktuar saktësisht kompetencën lëndore dhe tokësore, sidomos për të përcaktuar nëse Kryetari i Gjykatës së Rrethit ka të drejtë të vendosë pezullimin e ekzekutimit të vendimit.

II

A. Për pretendimin e cenimit të së drejtës së aksesit në gjykatë

5. Kërkuesi, në kërkesën drejtuar Gjykatës, ka pretenduar se Gjykata e Lartë, duke vendosur mospranimin për gjykim të rekursit, me arsyetimin se, në kundërshtim me nenin 435/2 të KPP-së, nuk është nënshkruar nga mbrojtësi, i ka cenuar atij të drejtën për t'iu drejtuar kësaj gjykate *(aksesin),* parashikuar nga neni 42 i Kushtetutës.

6. Gjykata i vlerëson pretendimet e kërkuesit në kuptim të standardeve për një proces të rregullt ligjor. E drejta për t'iu drejtuar gjykatës është një e drejtë themelore e njeriut dhe një nga elementet më të rëndësishme të procesit të rregullt ligjor, në kuptim të nenit 42 të Kushtetutës dhe nenit 6 të KEDNJ-së. Sanksionimi i kësaj të drejte i jep mundësinë individit t'i drejtohet një organi të paanshëm, të caktuar me ligj, me qëllim vendosjen në vend të një të drejte të cenuar. Neni 31, shkronja "ç", i Kushtetutës parashikon se gjatë procesit penal kushdo ka të drejtë të mbrohet vetë ose me ndihmën e një mbrojtësi ligjor të zgjedhur prej tij, të komunikojë lirisht dhe privatisht me të, si dhe t'i sigurohet mbrojtja falas, kur nuk ka mjete të mjaftueshme. Nga ana tjetër, neni 43 i Kushtetutës parashikon se kushdo ka të drejtë të ankohet kundër një vendimi gjyqësor në një gjykatë më të lartë, përveçse kur në Kushtetutë parashikohet ndryshe. Gjykata, në jurisprudencën e saj, është shprehur se e drejta për t'iu drejtuar gjykatës përbën një garanci për administrimin e mirë të drejtësisë prandaj, çdo interpretim i ngushtë i nenit 42 të Kushtetutës dhe i nenit 6 të KEDNJ-së nuk përputhet me qëllimet dhe objektin e tyre *(shih vendimin e Gjykatës Kushtetuese nr.14, datë 3.6.2009)*.

7. Mohimi i së drejtës për t'iu drejtuar gjykatës dhe për të marrë një përgjigje përfundimtare prej saj, lidhur me pretendimet e ngritura, përbën cenim të së drejtës themelore për një proces të rregullt ligjor, parashikuar nga neni 42 i Kushtetutës dhe neni 6 i KEDNJ-së (*shih vendimet nr.38, datë 30.12.2010; nr.5, datë 2.3.2011; nr.8, datë 16.3.2011; nr.9, datë 29.3.2011; nr.10, datë 29.3.2011 të Gjykatës Kushtetuese)*.

8. Edhe Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ), në jurisprudencën e saj ka mbajtur qëndrimin se, në kuptim të nenit 6 § 1 të KEDNJ-së, mospranimi i një kërkese në Gjykatën e Lartë nuk duhet të cenojë thelbin e të drejtës së ankimuesit për t'iu drejtuar gjykatës *(shih vendimet e GJEDNJ-së në çështjet Brualla Gómez de la Torre kundër Spanjës, datë 19.12.1997; Saez Maeso kundër Spanjës, datë 9.11.2004; Xheraj kundër Shqipërisë, të datës 29 korrik 2008)*.

9. E drejta për t'iu drejtuar një gjykate nuk është absolute. Kjo e drejtë mund të jetë pjesë e kufizimeve (veçanërisht lidhur me kushtet e pranimit të një apelimi), por kufizimet nuk duhet të jenë të tilla sa të dëmtojnë vetë thelbin e të drejtës. Ato duhet të ndjekin një qëllim legjitim dhe mjetet e përdorura duhet të jenë përpjesëtimore me qëllimin që kërkohet të arrihet *(shih vendimin e Gjykatës Kushtetuese, nr.30, datë 17.6.2010)*. Në këtë kuptim, Gjykata është shprehur se përdorimi i mjetit procedural, të përshtatshëm ankimues, në formë e në përmbajtje, siç është sanksionuar në KPP, nuk përbën një kërkesë formale, por një kërkesë që lidhet me thelbin e të drejtës së mbrojtjes dhe të pjesëmarrjes aktive në gjykim. Shqyrtimi i mjetit procedural në mënyrë jo substanciale, cenon të drejtën e aksesit në Gjykatën e Lartë (*shih vendimin e Gjykatës Kushtetuese, nr.21, datë 24.7.2006*).

10. Gjykata vlerëson se neni 435/2 i KPP-së, i cili parashikon, *inter alia*, se akti i rekursit dhe memoriet duhet të nënshkruhen nga mbrojtësit, me pasojë mospranimi, nuk mund të interpretohet nga Gjykata e Lartë në një mënyrë të tillë që cenon thelbin e të drejtës së një individi për t'iu drejtuar asaj gjykate. Qëllimi i këtij neni është të garantojë mbrojtjen me avokat të të pandehurit, në rastin kur ai ushtron rekurs. Standardi i mbrojtjes me avokat në Gjykatën e Lartë nuk garantohet plotësisht nëse respektohet vetëm gjatë shqyrtimit gjyqësor. Rekursi është akti procedural në të cilin parashtrohen shkaqet, për të cilat kundërshtohet një vendim sipas kërkesave të nenit 432 të KPP-së, që mundëson të drejtën e të pandehurit për të filluar gjykimin në Gjykatën e Lartë dhe, në këtë kuptim, ai është akti me të cilin garantohet e drejta për akses në këtë gjykatë *(shih vendimin nr.38, datë 30.12.2010, të Gjykatës Kushtetuese)*.

11. Për të garantuar të drejtën e një individi për t'iu drejtuar Gjykatës së Lartë, zbatimi i nenit 435/2 të KPP-së duhet parë në raport me rregullimet e përgjithshme që disiplinojnë paraqitjen e ankimit (nenet 407- 421 të KPP-së) dhe paraqitjen e rekursit (nenet 431-435 të KPP-së). Në situatën në të cilën kërkuesi ka ushtruar rekursin, në përmbushje të detyrimeve të tij formale që përcaktohen kryesisht në nenet 410, 412, 420, 435/1 të KPP-së dhe rekursi nuk është nënshkruar nga mbrojtësi i zgjedhur prej tij, ai nuk mund të privohet nga e drejta që rekursi i tij të vlerësohet sipas përcaktimeve të nenit 432 të KPP-së. Këto kërkesa ligjore kanë rëndësi kushtetuese, sepse garantojnë realisht të drejtën e individit për t'iu drejtuar Gjykatës së Lartë *(shih vendimin nr.38, datë 30.12.2010; vendimin nr.5, datë 2.3.2011, të Gjykatës Kushtetuese)*.

12. Në rastin konkret, Gjykata vëren se kërkuesi ka depozituar pranë sekretarisë së Gjykatës së Lartë një rekurs të panënshkruar nga mbrojtësi i tij. Për pasojë, Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë, në Dhomën e Këshillimit, ka vendosur mospranimin e rekursit me arsyetimin se në kushtet e mungesës së nënshkrimit të mbrojtësit, nuk janë plotësuar kërkesat formale të nenit 435/2 të KPP-së.

13. Gjykata çmon se në vështrim të garantimit të standardit të aksesit në gjykatë të evidentuar më lart, Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë ka pasur përgjegjësinë që, para se të vendoste mospranimin e rekursit për shkak të mosnënshkrimit të tij nga mbrojtësi, të verifikonte nëse sekretaria gjyqësore kishte zbatuar detyrimin ligjor për vënien në dijeni të të pandehurit, për të plotësuar rekursin me nënshkrimin nga mbrojtësi, sipas kuptimit që vetë Kolegjet e Bashkuara të Gjykatës së Lartë, në vendimin unifikues nr.5, datë 15.9.2009, i kanë dhënë nenit 415/2 të KPP-së. Nga materialet e dosjes gjyqësore nuk rezulton që të jetë përmbushur ky detyrim.

14. Për sa më sipër, Gjykata arrin në përfundimin se Kolegji Penal i Gjykatës së Lartë, duke vendosur mospranimin e shqyrtimit të rekursit të paraqitur nga kërkuesi, me arsyetimin se nuk ka qenë i nënshkruar nga mbrojtësi, i ka cenuar atij të drejtën e aksesit në Gjykatën e Lartë.

B. Për pretendimin e mosarsyetimit të vendimeve gjyqësore

15. Kërkuesi ka pretenduar se vendimi nr.513, datë 24.5.2010 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan dhe vendimi nr.00-2010-938, datë 2.7.2010 i Gjykatës së Lartë, janë të paarsyetuar, në kundërshtim me nenin 142/1 të Kushtetutës. Gjykata e ka përfshirë në jurisprudencën e saj arsyetimin e vendimeve gjyqësore, si një element thelbësor i të drejtës për një proces të rregullt ligjor. Në analizë të dispozitave kushtetuese dhe të dispozitave procedurale penale, Gjykata ka theksuar se vendimet gjyqësore duhet jenë të arsyetuara dhe të përmbajnë një parashtrim të përmbledhur të rrethanave të faktit dhe provat mbi të cilat bazohen, arsyet për të cilat gjykata i quan të papranueshme provat e kundërta, si dhe dispozitivin, duke treguar dispozitat ligjore të zbatuara. "Arsyetimi i vendimeve është element thelbësor i një vendimi të drejtë (…). Vendimi mund të kontrollohet nga një gjykatë më e lartë sipas procedurave përkatëse dhe, që kjo të jetë e mundur, duhet bërë arsyetimi i vendimit, në të cilin gjyqtari tregon me qartësi faktet dhe ligjin e zbatueshëm, të cilat e kanë çuar në bërjen e një zgjedhjeje ndërmjet disa mundësive. Pra, gjyqtari duhet të shpjegojë arsyet e vendimeve të tij, duke iu referuar fakteve për të cilat është zhvilluar procesi, ligjeve të zbatueshme dhe kërkesave të ndryshme të palëve" (*shih vendimin nr.11, datë 2.4.2008, dhe vendimin nr.23, datë 23.7.2009, të Gjykatës Kushtetuese*).

16. Gjykata është shprehur se vendimi gjyqësor, në çdo rast, duhet të jetë logjik, i rregullt në formë dhe i qartë në përmbajtje. Në tërësinë e tij ai duhet konsideruar si një unitet, në të cilin pjesët përbërëse janë të lidhura ngushtësisht mes tyre. Ato duhet të jenë në shërbim dhe funksion të njëra-tjetrës. Argumentet e pjesës arsyetuese duhet të jenë të bazuara dhe të lidhura logjikisht, duke respektuar rregullat e mendimit të drejtë. *(Shih vendimet nr.7, datë 9.3.2009, nr.23, datë 23.7.2009; nr. 38, datë 30.12.2010, të Gjykatës Kushtetuese)*.

17. Edhe GJEDNJ-ja ka theksuar se një funksion tjetër i arsyetimit të vendimit është t'u demonstrojë palëve se ata janë dëgjuar. Për më tepër, një vendim i arsyetuar i jep mundësinë palëve ta apelojnë atë, si dhe organeve të apelit ta shqyrtojnë. Vetëm duke dhënë një vendim të arsyetuar, mund të realizohet vëzhgimi publik i administrimit të drejtësisë. *(shih vendimin Sarban kundër Moldavisë, prg.98, datë 4 tetor 2005)*.

18. Në rastin në shqyrtim, Gjykata vlerëson se vendimi nr.513, datë 24.5.2010 i Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Elbasan, objekt shqyrtimi, nuk rezulton të jetë i paargumentuar, pa referenca ligjore, jologjik, apo të ketë kundërthënie ose paqartësi. Në lidhje me arsyetimin e vendimeve të Gjykatë së Lartë në Dhomë Këshillimi, Gjykata, në jurisprudencën e saj i ka pranuar si të arsyetuara vendimet e mospranimit të rekursit, pavarësisht formulimit të përmbledhur të pjesës arsyetuese *(shih vendimin nr.26, datë 13.6.2011 të Gjykatës Kushtetuese)*. Edhe GJEDNJ-ja ka mbajtur të njëjtin qëndrim, duke pohuar ndërmjet të tjerave, se "arsyetimi i kufizuar, i dhënë nga Gjykata e Lartë në formulimin e vendimit në Dhomë Këshillimi, në mënyrë të nënkuptuar evidenton se aplikanti nuk ka ngritur një nga argumentet ligjore të përcaktuara në dispozitën përkatëse të legjislacionit të brendshëm, e cila është kusht për pranimin kërkesës. Gjykata vëren se, kur një Gjykatë e Lartë refuzon të pranojë një çështje, për arsye se mungojnë shkaqet ligjore për ngritjen e çështjes, një arsyetim shumë i kufizuar mund të përmbushë kriterin e nenit 6 të Konventës" *(shih, mutatis mutandis, Marini kundër Shqipërisë, të datës 18 dhjetor 2007, Mishgjoni kundër Shqipërisë, datë 7 dhjetor 2010 § 51, dhe Nerva kundër Mbretërisë së Bashkuar , datë 11 korrik 2000)*.

19. Nisur nga sa më sipër, Gjykata çmon se, në rastin në shqyrtim, pretendimet e kërkuesit, në lidhje me mosarsyetimin e vendimeve gjyqësore, nuk janë të bazuara.

C. Për pretendimet e tjera

20. Kërkuesi, *inter alia*, pretendon që Gjykata të shfuqizojë shprehjen "akti i rekursit dhe memoriet duhet të nënshkruhen nga mbrojtësit, me pasojë mospranimi" në nenin 435/2 të KPP-së; shprehjen "rekursi penal të nënshkruhet nga mbrojtësi, në të kundërt ai nuk pranohet për shqyrtim në Gjykatën e Lartë", në vendimin nr.5, datë 15.09.2009, të Kolegjeve të Bashkuara; shprehjen "i

pandehuri dhe palët private përfaqësohen nga mbrojtësit" në nenin 437/3 të KPP-së; të interpretojë nenin 417 të KPP-së për të përcaktuar saktësisht kompetencën lëndore dhe tokësore, sidomos për të përcaktuar nëse Kryetari i Gjykatës së Rrethit ka të drejtë të vendosë pezullimin e ekzekutimit të vendimit.

21. Gjykata vlerëson se kërkuesi nuk legjitimohet për të vënë në lëvizje Gjykatën Kushtetuese për pretendimet lidhur me antikushtetutshmërinë e nenit 435/2 dhe vendimit nr. 5, datë 15.09.2009 të Kolegjeve të Bashkuara , nenit 437/3 dhe interpretimit të nenit 417 të KPP-së. Ajo thekson se, sipas neneve 131/f dhe 134/2, shkronja "g" të Kushtetutës, individët mund t'i drejtohen Gjykatës Kushtetuese vetëm për pretendime të lidhura me procesin e rregullt ligjor. Në këtë këndvështrim, Gjykata, në jurisprudencën e saj, është shprehur se në raste të tilla, kërkuesit, si një subjekt me legjitimitet të kushtëzuar, në kuptim të nenit 134, pika 2 të Kushtetutës, i mungon interesi për të kërkuar shfuqizimin si antikushtetues të dispozitës procedurale (*shih vendimin nr.26, datë 13.06.2011, të Gjykatës Kushtetuese*). Gjykata në praktikën e saj, ka pranuar gjithashtu se problemet e interpretimit e të zbatimit të ligjit për zgjidhjen e çështjeve konkrete nuk përbëjnë juridiksion kushtetues, përderisa ato nuk shoqërohen me cenimin e të drejtave të individit për një proces të rregullt ligjor *(shih vendimin nr.31, datë 1.12.2005, të Gjykatës Kushtetuese)*.

22. Përfundimisht, Gjykata arrin në konkluzionin se, gjatë gjykimit të çështjes në Gjykatën e Lartë, kërkuesit i është cenuar e drejta e aksesit, si një element thelbësor i të drejtës për një proces të rregullt ligjor, në vështrim të nenit 42 të Kushtetutës dhe nenit 6 të KEDNJ-së.

PËR KËTË ARSYE,

Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, në mbështetje të nenit 131 shkronja "f" dhe nenit 134, pika 1, shkronja "g" të Kushtetutës; neneve 72 dhe 77 të ligjit nr.8577, datë 10.2.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë", me shumicë votash:

VENDOSI:

- Shfuqizimin si të papajtueshëm me Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë të vendimit nr. 00-2010-938, datë 2.7.2010, të Gjykatës së Lartë.
- Dërgimin e çështjes për rishqyrtim në Kolegjin Penal të Gjykatës së Lartë.

Ky vendim është përfundimtar, i formës së prerë dhe hyn në fuqi ditën e botimit në Fletoren Zyrtare.

Anëtarë pro: Bashkim Dedja (kryetar), Xhezair Zaganjori, Vladimir Kristo, Sokol Sadushi, Petrit Plloçi, Sokol Berberi, Admir Thanza.

Anëtarë kundër: Altina Xhoxhaj, Vitore Tusha

VENDIM
Nr.52, datë 1.12.2011

Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, e përbërë nga:

Bashkim Dedja	Kryetar	i Gjykatës Kushtetuese
Vladimir Kristo	Anëtar	i " "
Xhezair Zaganjori	Anëtar	i " "
Petrit Plloçi	Anëtar	i " "
Vitore Tusha	Anëtare	e " "
Admir Thanza	Anëtar	i " "
Altina Xhoxhaj	Anëtare	e " "
Sokol Berberi	Anëtar	i " "

me sekretare Blerina Çinari, në datën 26.4.2011, mori në shqyrtim në seancë gjyqësore me dyer të hapura çështjen nr.10, 17, 18 Akti, që i përket:

KËRKUES: Gjykata e Rrethit Gjyqësor Sarandë; Gjykata e Rrethit Gjyqësor Përmet; Gjykata e Rrethit Gjyqësor Shkodër.

SUBJEKTE TË INTERESUARA:

Kuvendi i Republikës së Shqipërisë, përfaqësuar nga Arjeta Çefa dhe Bledar Miloti, me autorizim.

KËSHILLI I MINISTRAVE, përfaqësuar nga Marsida Xhaferllari, me autorizim.

OBJEKTI: Shpallja si të papajtueshme me nenet 16/1, 17, 19, 20 dhe 35 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë, të:

- termit "kombësi", të përcaktuar në nenin 6/1 dhe 8;
- termit "kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve", të përcaktuar në nenin 42/2, germa "e";
- nenit 58, tërësisht,

të ligjit nr.10 129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile".

BAZA LIGJORE: Nenet 16/1, 17, 19, 20, 35, 124, 131/a, 134/1/d dhe 145/2 të Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë.

GJYKATA KUSHTETUESE,

pasi dëgjoi relatorin e çështjes, Sokol Berberin, subjektet e interesuara, Kuvendin e Shqipërisë dhe Këshillin e Ministrave, dhe pasi bisedoi çështjen në tërësi,

VËREN:

I

1. Përpara Gjykatës së Rrethit Gjyqësor Sarandë, në datën 3.2.2011, është paraqitur për shqyrtim padia me paditës V.K. dhe V.K., me objekt "deklarimin e pavlefshëm të lindjeve në lidhje me përbërësin e kombësisë së paditësve, duke kryer ndryshimin e përbërësit të kombësisë nga "shqiptare" në "greke",duke qenë se është në kundërshtim me ligjin dhe duke qenë se është dëshira jonë".

2. Në Gjykatën e Rrethit Gjyqësor Përmet, në datën 8.2.2011, është paraqitur për shqyrtim padia me paditës K.P., me objekt "deklarimin pjesërisht të pavlefshëm të fletës familjare të regjistrit të vitit 1950-1974, të përbërësit 'kombësi' që i përket K.P. dhe rregullimin e pasojave në regjistrat përkatës".

3. Gjykata e Rrethit Gjyqësor Shkodër, në datën 23.2.2011, ka marrë në shqyrtim çështjen civile me paditës A.P., me objekt "ndryshimin e "kombësisë" nga "shqiptare" në "malazeze'".

4. Nga marrja në shqyrtim e padive të mësipërme, të tria gjykatat (bashkërisht "gjykatat referuese") kanë konstatuar se ligji nr.10129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile" (në vijim "ligji për gjendjen civile") është i papajtueshëm me Kushtetutën, në disa dispozita të tij, dhe në zbatim të nenit 145/2 të Kushtetutës, kanë pezulluar shqyrtimin e çështjeve dhe i janë drejtuar Gjykatës Kushtetuese (në vijim "Gjykata").

5. Më konkretisht, kërkuesit kanë parashtruar se termi "kombësi", i përcaktuar në nenin 6/1 dhe 8; termi *"kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve",* i përcaktuar në nenin 42/2, germa "e" dhe neni 58 i ligjit për gjendjen civile, janë të papajtueshëm me nenet 16/1, 17, 19, 20 dhe 35 të Kushtetutës.

6. Mbledhja e Gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese, bazuar në nenin 1, pika 2 të ligjit nr.8577, datë 10.2.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë", në lidhje dhe me nenin 57 të Kodit të Procedurës Civile (KPC), vendosi bashkimin e shqyrtimit të çështjeve të paraqitura nga gjykatat referuese, për shkak të objektit dhe pretendimeve në thelb të njëjta.

7. ***Gjykatat referuese***, në kërkesën e tyre, kanë parashtruar se:

7.1. Në të drejtën ndërkombëtare publike, termi "kombësi" nuk trajtohet si nocion juridik, por si përkatësi etnike. Për këtë arsye, kombësia nuk passjell të drejta dhe detyrime për individin dhe nuk është e rëndësishme për të individualizuar të drejtat e tij në aspektin familjar.

7.2. Në bazë të parashikimeve të nenit 20 të Kushtetutës, shteti nuk duhet të ndërhyjë duke vendosur detyrim ligjor për personat që u përkasin pakicave kombëtare që të shprehin përkatësinë e tyre etnike. Personat që ju përkasin pakicave kombëtare kanë të drejtë të shprehin lirisht, pa u ndaluar, as detyruar, përkatësinë e tyre etnike, kulturore, fetare e gjuhësore. Me ligjin për gjendjen civile, elementi "kombësi" është përcaktuar si element përbërës i gjendjes civile të një shtetasi shqiptar, duke detyruar çdo shtetas shqiptar të deklarojë kombësinë e tij, që do të evidentohet në regjistrat e gjendjes civile.

7.3. Zgjedhja e ligjvënësit për të njohur kombësinë si element përbërës të gjendjes civile, në rrethanat kur më parë nuk kishte një rregullim ligjor lidhur me mënyrën e përcaktimit dhe pasqyrimit të saj në aktet e gjendjes civile, jo vetëm që është i papajtueshëm me nenin 20 të Kushtetutës, por krijon një pamundësi objektive për zbatimin e këtij kriteri ligjor, duke pasur parasysh se ligji civil nuk ka fuqi prapavepruese për të rregulluar një marrëdhënie juridike që nuk ka qenë më parë e rregulluar me ligj.

7.4. E drejta e përkatësisë etnike, ashtu si dhe e drejta e përkatësisë fetare, trajtohen tashmë në kuadrin e të drejtave të njeriut si të drejta që lidhen me jetën private të individit. Nëse, në kuptim të nenit 20/2 dhe 24 të Kushtetutës, ashtu sikurse është pranuar tashmë nga jurisprudenca, qytetarët nuk mund të detyrohen të deklarojnë të dhëna mbi përkatësinë e tyre fetare, në të njëjtën mënyrë ata nuk mund të detyrohen të deklarojnë të dhëna mbi përkatësinë e tyre etnike, kulturore dhe gjuhësore dhe çdo ligj që merr përsipër të vendosë një detyrim të tillë, është antikushtetues.

7.5. Ligji për gjendjen civile krijon pabarazi në trajtimin e shtetasve që kanë lindur përpara hyrjes në fuqi të tij, të cilëve, përpara ligjit nr. 8950, datë 10.10.2002 "Për gjendjen civile", i *shfuqizuar,* nuk iu përcaktohej asnjë kombësi e përkohshme por vetëm kombësi e përhershme, dhe atyre që kanë lindur pas hyrjes në fuqi të këtij ligji, edhe pse mund të jenë në kushte absolutisht të barabarta, si p.sh. fëmijë të prindërve të njëjtë. Shtetasit që kanë lindur përpara hyrjes në fuqi të ligjit për gjendjen civile dhe atij të shfuqizuar të vitit 2002, nuk kanë asnjë mundësi të provojnë përpara gjykatës pretendimet e tyre, pasi ata nuk kanë një kombësi të përkohshme, ndërsa ata të lindur pas hyrjes në fuqi të ligjit të vitit 2002, të cilët kanë një kombësi të shënuar të përkohshme, nuk kanë asnjë detyrim për të provuar kombësinë e tyre pasi mund të zgjedhin secilën nga kombësitë e prindërve. Pabarazia në trajtim, duke mos i dhënë të drejtën e zgjedhjes së kombësisë disa individëve vetëm për shkak se ata kanë lindur përpara hyrjes në fuqi të ligjit për gjendjen civile dhe

mungesa në ligj e trajtimit të situatës së këtyre subjekteve, është antikushtetuese, në bazë të nenit 18 dhe 20 të Kushtetutës.

7.6. Në nenin 42/2, germa "e", të ligjit për gjendjen civile, ku flitet për regjistrimin e lindjes së një fëmije, termi "kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve" nuk i përgjigjet edhe rastit kur fëmija ka lindur nga prindër me kombësi të ndryshme, gjë që në mungesë të marrëveshjes midis tyre, cenon interesat e palës tjetër.

7.7. Sipas nenit 58/1 të ligjit për gjendjen civile, shprehja "kur sipas ligjit vërtetohet pasaktësia e kombësisë së prindërve" lejon çdo fëmijë madhor, edhe pas vdekjes së prindërve, të kërkojë vërtetimin e pasaktësisë së kombësisë së prindërve, në kundërshtim me sa kanë shprehur vullnetin ata kur kanë qenë gjallë. E drejta e shprehjes së lirë të çdo individi në moshë madhore për të vërtetuar pasaktësinë e kombësisë së prindërve, pa e provuar një vullnet të tillë të kundërt, cenon lirinë e shprehjes lidhur me përkatësinë etnike.

8. Subjekti i interesuar, ***Kuvendi i Republikës së Shqipërisë***, ka parashtruar me shkrim dhe në seancën plenare prapësimet e tij në këto drejtime kryesore:

8.1. Kërkuesit nuk legjitimohen për t'iu drejtuar Gjykatës për shpalljen e antikushtetutshmërisë së dispozitave ligjore, për arsye se nuk jemi në kushtet e kontrollit incidental; edhe pse ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë midis ligjit dhe çështjeve konkrete, kontrolli për antikushtetutshmëri nuk përbën zgjidhje për çështjet konkrete.

8.2. Termi "kombësi" është futur në dispozita ligjore vetëm me ndryshimet që ju bënë ligjit të mëparshëm nr. 8950, datë 10.10.2002 "Për gjendjen civile", *i shfuqizuar*. Përfshirja e këtij termi ishte shprehje e vullnetit politik të ligjvënësit dhe rrjedhojë e detyrimeve që i lindin shtetit shqiptar nga ratifikimi i Konventës Kuadër të Këshillit të Europës për Mbrojtjen e Minoriteteve[1]. Një pjesë e mirë e dispozitave të ligjit të mëparshëm janë bërë pjesë e ligjit për gjendjen civile, pa ndryshime.

8.3. Asnjë dispozitë e ligjit për gjendjen civile nuk detyron dhe as ndalon pakicat kombëtare të shprehen lirisht për përkatësinë etnike, ndaj nuk kemi cenim të nenit 20 të Kushtetutës.

8.4. Termi "kombësi", si element i gjendjes civile, nuk përbën detyrim për deklarim.

8.5. Ligji për gjendjen civile nuk ka fuqi prapavepruese.

8.6. Në kuadër të së drejtës së informimit, shtetasit kanë të drejtë të japin dhe marrin informacion edhe në lidhje me kombësinë. Ndërhyrja apo kufizimi i jetës private, në formën e dhënies së informacionit mbi kombësinë, është bërë me ligj, në përputhje me nenin 17 dhe 35 të Kushtetutës, duke pasur parasysh se ligji për gjendjen civile i shërben forcimit të shtetit ligjor.

9. Subjekti i interesuar, ***Këshilli i Ministrave***, ka parashtruar me shkrim dhe në seancën plenare prapësimet e tij në këto drejtime kryesore:

9.1 Kërkuesit nuk legjitimohen në lidhje me kërkimin për antikushtetutshmëri të neneve 6, 8 dhe 42 të ligjit për gjendjen civile sepse nuk ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë midis këtyre dispozitave dhe zgjidhjes së çështjes.

9.2 Të dhënat mbi përbërjen etnike të popullsisë i shërbejnë identifikimit, mbrojtjes dhe zhvillimit të mëtejshëm të identitetit të pakicave kombëtare, duke pasur parasysh se shteti, mbi bazën e këtyre të dhënave, përmbush detyrimin që të garantojë arsimimin e pakicave kombëtare në gjuhën e tyre amtare.

9.3 Ligji për gjendjen civile, në tërësinë e tij, nuk ka vendosur asnjë detyrim për individin që të deklarojë përkatësinë e tij kombëtare dhe nuk parashikon sanksione në rast se nuk plotësohet përbërësi "kombësia". Rrjedhimisht, është e dukshme se neni 20 i Kushtetutës respektohet.

9.4 Kombësia njihet nga legjislacioni shqiptar që nga viti 2003 dhe ligji për gjendjen civile i parashikon të gjitha modalitetet për zbatimin e parashikimeve ligjore të bëra në të.

[1] Kuvendi i Shqipërisë në datën 03.06.1999 ka miratuar ligjin nr. 8496, "Për ratifikimin e Konventës Kuadër të Këshillit të Europës për Mbrojtjen e Minoriteteve"

9.5 Neni 3 i ligjit për gjendjen civile e njeh "karakterin personal" të të dhënave mbi kombësinë.

9.6 Trajtimi i shtetasve që kanë lindur përpara hyrjes në fuqi të ligjit për gjendjen civile, dhe atyre që kanë lindur pas hyrjes në fuqi të tij, është i barabartë.

II

Për legjitimimin e gjykatave referuese

10. Subjektet e interesuara, Kuvendi i Shqipërisë dhe Këshilli i Ministrave, kanë ngritur pretendimin se gjykatat referuese nuk legjitimohen për t'iu drejtuar Gjykatës në lidhje me kërkimin për antikushtetutshmëri të neneve përkatëse, objekt i këtij kontrolli kushtetues. Neni 145, pika 2, i Kushtetutës parashikon të drejtën e gjyqtarëve, që në çdo fazë të gjykimit, kur ata çmojnë se ligjet vijnë në kundërshtim me Kushtetutën, të mos i zbatojnë ato. Në këto raste, gjyqtarët pezullojnë gjykimin dhe ia dërgojnë çështjen për shqyrtim Gjykatës Kushtetuese. Sipas nenit 68 të ligjit nr. 8577, datë 10.2.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese", gjyqtari ose gjykata, gjatë një procesi gjyqësor dhe në çdo kohë, kryesisht, ose me kërkesë të palëve, kur çmon se ligji është antikushtetues dhe kur ka lidhje të drejtpërdrejtë midis ligjit dhe zgjidhjes së çështjes konkrete, nuk e zbaton atë, duke vendosur pezullimin e shqyrtimit të mëtejshëm të çështjes dhe dërgimin e materialeve të saj Gjykatës Kushtetuese, për t'u shprehur mbi kushtetutshmërinë e ligjit.

11. Gjykata është shprehur në vazhdimësi për aspektet e legjitimimit të gjykatave, të cilat e vënë në lëvizje atë nëpërmjet kontrollit incidental. Sipas Gjykatës, "…*Së pari,* gjykata ose gjyqtari, gjatë një procesi gjyqësor duhet të përcaktojë/identifikojë ligjin që zbatohet për zgjidhjen e çështjes konkrete; *së dyti*, duhet të parashtrojë arsye serioze për jokushtetutshmërinë e këtij ligji (të një ose të disa dispozitave të ligjit) duke referuar në normat ose parimet konkrete të Kushtetutës*"(vendimi nr.2, datë 3.2.2010, i Gjykatës Kushtetuese)*. Gjykata në jurisprudencën e saj, ka theksuar gjithashtu se "…gjykata ose gjyqtari duhet të sqarojë me kujdes lidhjen e drejtpërdrejtë midis ligjit dhe zgjidhjes së çështjes konkrete" *(vendimi nr.5, datë 6.3.2009 i Gjykatës Kushtetuese)*. Duke shtjelluar më tej këtë konotacion, Gjykata ka pohuar se "… në mënyrë që të ekzistojë lidhje e drejtpërdrejtë, duhet të ketë një raport të domosdoshëm mes vendimit të Gjykatës Kushtetuese (zgjidhjes së çështjes së antikushtetutshmërisë së ligjit nga kjo Gjykatë) dhe zgjidhjes së çështjes kryesore nga gjyqtari apo gjykata, subjekt iniciues i gjykimit incidental, në kuptimin që, gjykimi nga gjykata e zakonshme nuk mund të përfundojë në mënyrë të pavarur nga gjykimi në Gjykatën Kushtetuese" *(vendimi nr. 13, datë 4.5.2009, i Gjykatës Kushtetuese)*.

12. Në rastin konkret, gjykatat referuese kanë konstatuar se palët ankuese, duke u bazuar tek ligji për gjendjen civile, objekt shqyrtimi, kanë kërkuar ndryshimin e përbërësit "kombësi" në regjistrat e gjendjes civile. Nisur nga ky konstatim, gjykatat referuese kanë çmuar se dispozitat ligjore përkatëse, të zbatueshme për zgjidhjen e çështjeve konkrete, bien ndesh me parimin kushtetues të mosdetyrimit për të shprehur përkatësinë etnike, të sanksionuar në nenin 20 të Kushtetutës dhe parimin e mosdetyrimit për të bërë publike të dhëna personale, të parashikuar në nenin 35 të Kushtetutës. Në vlerësimin e Gjykatës, ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë ndërmjet çështjes objekt gjykimi dhe kushtetutshmërisë së dispozitave ligjore, për të cilat kërkohet të ushtrohet kontrolli kushtetues.

13. Për sa më sipër, Gjykata çmon se gjykatat referuese legjitimohen për të vënë në lëvizje Gjykatën Kushtetuese dhe i konsideron si të pabaza pretendimet e subjekteve të interesuara për mungesën e legjitimimit të kërkuesve.

III

Gjykata, në shqyrtimin e çështjes, do të kontrollojë nëse dispozitat ligjore që kundërshtohen, përkatësisht:

- termi *"kombësia"*, i përcaktuar në nenin 6/1 të ligjit për gjendjen civile, ku parashikohet: *"Përbërësit e gjendjes civile janë: emri e mbiemri, numri i identitetit, datëlindja, vendlindja, gjinia, shtetësia, raportet e atësisë e amësisë, gjendja civile, kombësia, vdekja, shpallja i/e zhdukur, vendbanimi, vendqëndrimi dhe fakte të tjera, të parashikuara me ligj";*

- termi *"kombësia"*, i përcaktuar në nenin 8 të ligjit për gjendjen civile, ku parashikohet: *"Lindja, gjinia, emri e mbiemri, raportet e atësisë, amësisë, kombësia dhe shtetësia njihen e mund të hiqen, të shuhen, të ndryshojnë ose t'u kalojnë të tjerëve vetëm në rastet e në mënyrën e përcaktuar shprehimisht në këtë ligj apo në çdo ligj tjetër të veçantë"*

- termi *"kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve",* i përcaktuar në nenin 42/2, germa "e", të ligjit për gjendjen civile, ku parashikohet: *"Akti i lindjes përmban (….) kombësinë, në përputhje me kombësinë e prindërve;*

- neni 58 i ligjit për gjendjen civile, ku parashikohen mënyrat e përcaktimit dhe ndryshimit të elementit *"kombësi",*

cenojnë parimet kushtetuese të parashikuara në nenet 20 dhe 35 të Kushtetutës.

A. Për konceptin "kombësi"

14. Gjykatat referuese pretendojnë se ligji për gjendjen civile, duke përcaktuar elementin "kombësi", si element përbërës të gjendjes civile, dhe duke rregulluar mënyrën e regjistrimit të këtij elementi në regjistrat e gjendjes civile, detyron çdo shtetas shqiptar të deklarojë kombësinë e tij, në kundërshtim me parimin e mosdetyrimit të shprehjes së përkatësisë etnike, sipas nenit 20 të Kushtetutës.

15. Në funksion të ushtrimit të kontrollit kushtetues, Gjykata e sheh të nevojshme të vlerësojë fillimisht kuptimin e nocioneve "kombësi"dhe "pakicë kombëtare" dhe më pas të fokusohet tek çështja nëse ka apo jo cenim të nenit 20 të Kushtetutës.

16. Mosekzistenca e një përkufizimi të përbashkët për konceptin "komb" është tashmë një fakt i njohur dhe i pranuar në doktrinën e së drejtës[2]. Pavarësisht se termi komb është i rrënjosur në kulturën dhe historinë e popujve dhe përfshin elemente themelore të identitetit të tyre, modelet përkufizuese të këtij nocioni mbeten në një masë të madhe arbitrare. Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës (në vijim "Asambleja Parlamentare") është shprehur në rezolutën 1735 (2006) se "*..ajo është e ndërgjegjshme për nevojën e sqarimit të terminologjisë së përdorur, në kushtetuta dhe legjislacione në fuqi, mbi fenomenin e lidhjeve etnike, gjuhësore dhe kulturore ndërmjet grupeve të qytetarëve që jetojnë në shtete të ndryshme, e në veçanti të përdorimit të fjalës "komb" në një kontekst specifik historik ose politik"*. Asambleja Parlamentare pranon se në disa shtete anëtare të Këshillit të Evropës, koncepti "kombësi" përdoret për të treguar shtetësinë, e cila përfaqëson një lidhje juridike ndërmjet shtetit dhe individit, pavarësisht nga origjina etno-kulturore e tij, ndërsa në disa shtete të tjerë, termi "kombësi" përdoret për të treguar një komunitet organik që flet një gjuhë të caktuar dhe karakterizohet nga një sërë traditash të ngjashme kulturore dhe historike, nga perceptime të ngjashme të së shkuarës, aspirata të ngjashme për të tashmen dhe të ardhmen. Në këndvështrimin e Asamblesë Parlamentare, aty ku koncepti "kombësi" do të thotë shtetësi, nënkuptohet një lloj marrëdhënieje kontraktuale ndërmjet një personi fizik dhe një shteti, ndërsa në vendet ku koncepti "kombësi" do të thotë komunitet etno-kulturor ai nënkupton një realitet kulturor (një fakt ose status kulturor) që bazohet në bashkimin e lirë dhe të njëanshëm të një personi fizik me

[2] Shih Rezolutën e Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës nr. 1335 (2003).

atë komunitet dhe përfshin vetëm marrëdhëniet ndërmjet anëtarëve të komunitetit *(përkthim i Gjykatës)*[3].

17. Duke pasur parasysh mënyrën se si u krijuan shtetet "komb" gjatë shekullit të 19-të dhe fillimit të shekullit të 20-të, si edhe për shkak të ndryshimeve të kufijve të shteteve "komb" në fund të luftës së Dytë Botërore dhe në fund të Luftës së Ftohtë, në territoret e pothuaj të gjitha shteteve anëtare të Këshillit të Evropës jetojnë grupe të ndryshme njerëzish, të cilët janë shtetas të të njëjtit shtet, por i përkasin pakicave të ndryshme kulturore. Në krahasim me grupin më të madh të qytetarëve me të njëjtën përkatësi etnike-kulturore, këto grupe, të cilat janë relativisht më të vogla, përbëjnë të ashtuquajturat pakica kombëtare. Edhe për pakicat kombëtare nuk ka një përkufizim të pranuar universalisht. Formulimi që ka konsensusin më të gjerë në doktrinën juridike, e përcakton një pakicë kombëtare si një grup numerikisht më të ulët, në krahasim me pjesën tjetër të popullsisë së një shteti, në një pozitë jodominante, pjesëtarët e të cilit – duke qenë edhe shtetas të atij shteti - kanë karakteristika etnike, fetare ose gjuhësore të ndryshme nga ato të pjesës tjetër të popullsisë dhe tregojnë, qoftë dhe në mënyrë të nënkuptuar, një ndjenjë solidariteti të drejtuar drejt ruajtjes së kulturës, traditave, fesë apo gjuhës[4] (*përkthim i Gjykatës*). Ky lloj përkufizimi përfshin si kritere objektivë, ashtu dhe kritere subjektivë, të cilët janë të ndërvarur me njëri-tjetrin. Sipas studiuesve të doktrinës juridike, grupi duhet të plotësojë karakteristikat objektive që e dallojnë atë nga pjesa tjetër e popullsisë, siç janë numri, historia, gjuha, feja, dhe jodominimi. Ndërsa komponenti subjektiv ka të bëjë me vetëperceptimin e grupit si të dallueshëm nga të tjerët, dhe dëshirën e anëtarëve individualë të grupit për të identifikuar veten e tyre së bashku si një grup.

18. Kushtetuta shqiptare nuk ka një përkufizim të qartë për termin "kombësi" apo termin "pakicë kombëtare", edhe pse këto terma janë të përfshirë në dispozita kushtetuese. Gjykata vëren gjithashtu edhe mungesën e akteve të tjera ligjore apo nënligjore që përmbajnë rregullime në lidhje me termat "kombësi", "pakicë etnike" apo "pakicë kombëtare". Për herë të parë termi "kombësi" përmendet në ligjin nr. 8950, 10.10.2002 "Për gjendjen civile", i shfuqizuar, por pa u përkufizuar si term. Në Fjalorin e Gjuhës së Sotme Shqipe, termi "komb" përkufizohet si "një bashkësi e qëndrueshme njerëzish e formuar historikisht në bazë të bashkësisë së gjuhës, të territorit, të jetës ekonomike dhe formimit psikik, që shfaqet në bashkësinë e kulturës". Ndërsa termi "kombësi" përkufizohet si "bashkësi e qëndrueshme njerëzish që i paraprin kombit e që është formuar historikisht gjatë shthurjes së marrëdhënieve fisnore në bazë të bashkësisë së gjuhës, të territorit e të kulturës, e cila ka ardhur duke u zhvilluar e duke u forcuar". "Përkatësia etnike" ose e thënë ndryshe "etnia", sipas Fjalorit të Gjuhës së Sotme Shqipe, përkufizohet si "bashkësi e qëndrueshme njerëzish, e formuar historikisht në një truall të caktuar e cila ka një gjuhë dhe kulturë materiale e shpirtërore të njëjtë". Gjykata nënvizon, në këtë këndvështrim, se edhe ligji për gjendjen civile, dispozitat e të cilit janë objekt shqyrtimi, nuk përcakton saktësisht dhe qartësisht se çfarë kuptohet me termin "kombësi".

19. Konstatimet e mësipërme Gjykata do t'i mbajë parasysh në vlerësimin e kushtetutshmërisë së dispozitave ligjore, objekt i këtij kontrolli kushtetues.

20. Në kontekstin e çështjes në shqyrtim, Gjykata sjell në vëmendje dhe rëndësinë e respektimit të parimit të sigurisë juridike. Në jurisprudencën e saj Gjykata është shprehur se: "vetë siguria juridike, si element i shtetit të së drejtës, ka si kërkesë të domosdoshme që ligji në tërësi apo dispozita të veçanta të tij, në përmbajtjen e tyre duhet të jenë të qarta, të përcaktuara dhe të kuptueshme" *(vendimi nr. 9, datë 26.02.2007 i Gjykatës Kushtetuese)*. Për të kuptuar dhe zbatuar

[3] Shih Rekomandimin e Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës nr. 1735, 26 janar 2006

[4] Ky formulim është propozuar nga Francesco Capotorti, Raportuesi Special i Nën-Komisionit mbi Parandalimin e Diskriminimit dhe Mbrojtjen e Pakicave të OKB-së, në Studimin për të Drejtat e Personave që u takojnë Pakicave Etnike, Fetare dhe Gjuhësore

drejt parimin e sigurisë juridike, kërkohet, nga njëra anë, që ligji në një shoqëri të ofrojë siguri, qartësi dhe vazhdimësi, në mënyrë që individët t'i drejtojnë veprimet e tyre në mënyrë korrekte e në përputhje me të dhe, nga ana tjetër, vetë ligji të mos qëndrojë statik nëse duhet t'i japë formë një koncepti. Një rregullim i pasaktë i normës ligjore, që i lë shteg zbatuesit t'i japë asaj kuptime të ndryshme dhe që sjell pasoja, nuk shkon në përputhje me qëllimin, stabilitetin, besueshmërinë dhe efektivitetin që synon vetë norma *(vendimi nr. 36, datë 15.10.2007 i Gjykatës Kushtetuese)*.

B. Për pretendimin e papajtueshmërisë së termit "kombësia", në nenin 6/1 dhe 8; termit "kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve" në nenin 42/2, germa "e" dhe nenit 58 të ligjit për gjendjen civile, me nenin 20 të Kushtetutës

21. Një ndër parimet themelore të shtetit të së drejtës, në kuadrin kushtetues, është respekti ndaj të drejtave të pakicave, që jo vetëm nxit kohezionin social, por ndihmon dhe në krijimin e një shoqërie të qëndrueshme, të integruar e multidimensionale, ku të drejtat e njeriut garantohen për të gjithë. Neni 20 i Kushtetutës, parashikon se "*personat që u përkasin pakicave kombëtare ushtrojnë në barazi të plotë para ligjit të drejtat dhe liritë e tyre. Ata kanë të drejtë të shprehin lirisht, pa u ndaluar as detyruar, përkatësinë e tyre etnike, kulturore, fetare e gjuhësore. Ata kanë të drejtë t'i ruajnë e zhvillojnë ato, të mësojnë dhe të mësohen në gjuhën e tyre amtare, si dhe të bashkohen në organizata e shoqata për mbrojtjen e interesave dhe të identitetit të tyre"*. I marrë në tërësi, ky nen synon të garantojë të drejtat e pakicave kombëtare, në mënyrë që ato të gëzojnë të gjitha të drejtat dhe liritë e shprehura në Kushtetutë, të zbatueshme për këdo dhe njëkohësisht, të ruajnë dhe zhvillojnë identitetin e tyre etnik, kulturor, gjuhësor e fetar. Qëllimi i kushtetutëbërësit është që, në shoqërinë shqiptare, të gjithë të jetojnë së bashku në harmoni, duke njohur vlerat në ndryshimet e dallimet kulturore që karakterizojnë pakicat kombëtare. Në paragrafin e parë të tij, neni 20 i Kushtetutës parashikon të drejtën e ushtrimit nga pakicat kombëtare të të drejtave dhe lirive të tyre, në barazi të plotë para ligjit. Parimi i trajtimit të barabartë të personave që i përkasin një pakice me pjesën tjetër të popullsisë së një shteti, e cila përbën shumicën, përbën një garanci kushtetuese dhe një qasje me parimin e përgjithshëm të mosdiskriminimit, të parashikuar në nenin 18 të Kushtetutës. Paragrafi i dytë i nenit 20, shprehet për deklarimin lirisht, pa u ndaluar, as detyruar, nga personat që i përkasin pakicave kombëtare, të përkatësisë së tyre etnike, kulturore, fetare e gjuhësore. Kushtetutëbërësi ka zgjedhur, siç duket qartë nga gjuha e këtij formulimi, që të sanksionojë në këtë paragraf, një parim mjaft të rëndësishëm, që është ai i mosdetyrimit të personave që u përkasin pakicave kombëtare për të deklaruar përkatësinë e tyre etnike. Ky parim i mosdetyrimit është një garanci kushtetuese, për sa i përket së drejtës për të deklaruar ose jo disa përkatësi të veçanta që karakterizojnë pakicat kombëtare dhe lidhet ngushtësisht me mbrojtjen e autonomisë personale të individit. Në një shoqëri demokratike, mbrojtja e jetës private dhe respektimi i garancive në këtë drejtim janë thelbësore.

22. Ligji për gjendjen civile, objekt i këtij kontrolli kushtetues, është i aplikueshëm për të gjitha kategoritë e individëve që jetojnë në Republikën e Shqipërisë, duke përfshirë edhe pakicat kombëtare (neni 1). Nisur nga ky fakt, Gjykata çmon se ligji për gjendjen civile bie në sferën e parashikimit të nenit 20 të Kushtetutës.

23. Në rastin në shqyrtim, dispozitat ligjore që kundërshtohen si antikushtetuese janë përkatësisht nenet 6/1, 8, 42/2, germa "e" dhe 58 të ligjit për gjendjen civile. Neni 6/1 përcakton se: "përbërësit e gjendjes civile janë: emri e mbiemri, numri i identitetit, datëlindja, vendlindja, gjinia, shtetësia, raportet e atësisë e amësisë, gjendja civile, *kombësia,* vdekja, shpallja i/e zhdukur, vendbanimi, vendqëndrimi dhe fakte të tjera, të parashikuara me ligj". Ndërsa neni 8 rregullon njohjen, heqjen, shuarjen, ndryshimin ose kalimin e disa prej përbërësve të gjendjes civile, duke parashikuar se: "lindja, gjinia, emri e mbiemri, raportet e atësisë, amësisë, *kombësia* dhe shtetësia njihen e mund të hiqen, të shuhen, të ndryshojnë ose t'u kalojnë të tjerëve vetëm në rastet e në mënyrën e përcaktuar shprehimisht në këtë ligj apo në çdo ligj tjetër të veçantë". Sipas nenit 42/2

germa "e", "akti i lindjes është procesverbali, që mbahet për çdo të lindur, i nënshkruar nga nëpunësi i gjendjes civile në bashki/njësi bashkiake/komunë dhe deklaruesi. Ai përmban: (…) *kombësinë, në përputhje me kombësinë e prindërve"*. Përcaktimi i elementit "kombësi", në kuptim të ligjit për gjendjen civile, për nevojat e regjistrimit, rregullohet nga neni 58, sipas të cilit "*1. Fëmija merr kombësinë e prindërve me kombësi të njëjtë, të dokumentuar në Regjistrin Kombëtar të Gjendjes Civile. Kjo kombësi nuk mund të ndryshohet, përveç rasteve, kur, sipas ligjit, vërtetohet pasaktësia e kombësisë së prindërve, ose kur ka një vendim gjyqësor të formës së prerë, për ndryshimin e atësisë apo të amësisë. Ndryshimi i kombësisë, në çdo rast, bëhet me vendim gjyqësor; 2. Kur prindërit kanë kombësi të ndryshme, fëmijës i shënohet kombësia e njërit prej prindërve, sipas marrëveshjes ndërmjet tyre. Në rast mosmarrëveshjeje ose në rast vdekjeje të njërit prej tyre, shërbimi i gjendjes civile, përkohësisht, shënon si kombësi të fëmijës atë të të atit. Kombësia e fëmijës në Regjistrin Kombëtar të Gjendjes Civile shënohet në bazë të vullnetit të të dy prindërve ose kombësia e njërit prej tyre, sipas vullnetit të fëmijës madhor; 3. Fëmija e lindur jashtë martese, kur nuk dihet atësia, merr kombësinë e nënës. Kjo kombësi mund të ndryshojë me vërtetimin e atësisë, sipas përcaktimeve të pikës 2 të këtij neni; 4.Fëmija me prindër të panjohur, i lindur në Shqipëri, prezumohet me kombësi shqiptare. Kur njëri ose të dy prindërit gjenden ose kur fëmija arrin moshën madhore, për kombësinë e tij zbatohen përcaktimet e pikës 2 të këtij neni; 5. I birësuari merr kombësinë e birësuesve, sipas përcaktimeve të pikës 2 të këtij neni, por kur ai arrin në moshë madhore, ka të drejtë të rimarrë kombësinë që kishte para birësimit, ose ta ndryshojë atë, sipas kombësisë që kanë prindërit biologjikë; 6. I linduri me fekondim artificial nga një grua e martuar merr kombësinë e njërit prej bashkëshortëve, sipas kritereve të përcaktuara në pikën 2 të këtij neni; 7. Ndryshimi i kombësisë bëhet në rastet e përcaktuara në këtë ligj vetëm me vendim gjyqësor, duke u thirrur, në çdo rast, si palë në proces shërbimi i gjendjes civile, edhe kur kombësia ka qenë caktuar përkohësisht ose kur është bërë një gabim material; 8. Ndryshimi i kombësisë shqiptare të shtetasve shqiptarë nga organe të huaja është absolutisht i pavlefshëm"*.

24. Duke marrë në konsideratë tërësinë e këtyre dispozitave dhe lidhjen që ekziston midis tyre, Gjykata vëren se ky ligj, duke përfshirë elementin "kombësi" si përbërës të gjendjes civile, krahas përbërësve të tjerë, si dhe duke përcaktuar kriteret objektive që rregullojnë regjistrimin e kësaj të dhëne nga punonjësit e gjendjes civile, kërkon deklarimin e kombësisë në mënyrë të detyrueshme, ku nënkuptohet njëkohësisht dhe përkatësia etnike, si aspekt/element i kombësisë. Konkretisht, sipas ligjit për gjendjen civile, kombësia e një individi të sapolindur, në kushtet e pamundësisë objektive të zgjedhjes nga ana e tij për ta shprehur ose jo, është subjekt i deklarimit të prindërve, bazuar në marrëveshjen mes tyre. Neni 58 i ligjit për gjendjen civile rregullon rastet e mosmarrëveshjes, si dhe rastet e tjera për përcaktimin e kombësisë së individit, në funksion të regjistrimit të këtij komponenti në regjistrat e gjendjes civile. Kështu, në kushtet kur vetëdeklarimi i fëmijës është objektivisht i pamundur dhe mungon deklarimi i prindit/prindërve, kategoria "kombësi" nuk mbetet e paplotësuar në regjistra, por nëpunësi i gjendjes civile e plotëson në përputhje me dispozitat ligjore për gjendjen civile. Sipas këtij arsyetimi, ligji për gjendjen civile e bën të detyrueshëm pasqyrimin e të dhënave për përkatësinë etnike të individit në aktet dhe regjistrat e gjendjes civile. Në vlerësimin e Gjykatës, parimi i mosdetyrimit për të bërë publike përkatësinë etnike, që përshkon nenin 20 të Kushtetutës, nënkupton shprehjen lirisht të vullnetit të një individi të caktuar për të deklaruar ose jo përkatësinë e tij etnike. Kjo do të thotë që në mungesë të deklarimit, për çfarëdo lloj arsye, qoftë objektive apo subjektive, ligji për gjendjen civile duhet të respektojë lirinë individuale të zgjedhjes për të mos bërë publike përkatësinë etnike. Nëpërmjet dispozitave lejuese, ligji për gjendjen civile i ka dhënë kompetenca nëpunësit të gjendjes civile për të plotësuar përbërësin "kombësi" në kushtet e mungesës së deklarimit, duke krijuar kësisoj një konflikt me parimin e rëndësishëm të mosdetyrimit për të shprehur përkatësinë etnike, të përcaktuar në nenin 20 të Kushtetutës.

25. Parimi i zgjedhjes së lirë për të shprehur ose jo përkatësinë etnike dhe lidhjen me një identitet kombëtar, inkurajohet edhe në të drejtën ndërkombëtare. Në aspektin e përgjithshëm, Konventa Evropiane për të drejtat e njeriut (KEDNJ), në nenin 14, ndalon, *inter alia*, diskriminimin në bazë të *"(…) origjinës kombëtare ose shoqërore, përkatësisë në një pakicë kombëtare(…)"*. Konventa kuadër e Këshillit të Evropës për mbrojtjen e minoriteteve (në vijim "konventa kuadër"), e ratifikuar nga Shqipëria, në nenin 3 të saj parashikon të drejtën e çdo personi që i përket një pakice kombëtare të zgjedhë ose të trajtohet ose të mos trajtohet si i tillë. Sipas Raportit Shpjegues të Konventës, ky nen, në paragrafin 1, i garanton, së pari, çdo personi që i përket një pakice kombëtare, lirinë për të zgjedhur për t'u trajtuar ose jo si të tillë. Kjo dispozitë e lë çdo person të tillë të vendosë nëse dëshiron të bëhet subjekt i mbrojtjes që ofron konventa kuadër. Ky paragraf nuk nënkupton një të drejtë të individit për të zgjedhur në mënyrë arbitrare përkatësinë në ndonjë pakicë kombëtare. Zgjedhja subjektive individuale është e lidhur pazgjidhshmërisht me kritere objektive të rëndësishme për identitetin e personit. Sipas këtij paragrafi, asnjë dëm nuk duhet të rezultojë nga garantimi i kësaj zgjedhjeje të lirë, apo nga ushtrimi i të drejtave të cilat janë të lidhura me këtë zgjedhje *(shih §33-36 të Raportit Shpjegues të Konventës Kuadër; përkthimi i Gjykatës)*. Në vlerësimin e Gjykatës, shprehja "që i përket një pakice kombëtare" do të thotë që Konventa e sheh anëtarësinë në një pakicë në një këndvështrim substancial dhe jo vetëm si markë apo si etiketë, ose zgjedhje të imponuar ndaj individit. Nisur nga këndvështrimi i mësipërm, Gjykata vëren se neni 20 i Kushtetutës, në harmoni të plotë me standardet referuese ndërkombëtare, parashikon qartësisht se deklarimi i përkatësisë etnike mund të jetë vetëm i vullnetshëm dhe fryt i një zgjedhjeje të lirë të individit për ta shprehur atë ose jo.

26. Subjekti i interesuar, Këshilli i Ministrave, pretendon se përfshirja e elementit "kombësi" në regjistrat e gjendjes civile, i shërben identifikimit, mbrojtjes së të drejtave dhe zhvillimit të mëtejshëm të pakicave kombëtare, duke pasur parasysh se shteti, mbi bazën e këtyre të dhënave, përmbush detyrimin që të garantojë arsimimin e pakicave kombëtare në gjuhën e tyre amtare. Gjykata, në funksion të këtyre pretendimeve të Këshillit të Ministrave, e konsideron të rëndësishme të ndalet tek racionalja e përfshirjes së termit "kombësi" në ligjin për gjendjen civile. Ligji për gjendjen civile rregullon funksionimin e një sistemi, nëpërmjet të cilit qeveria identifikon qytetarët/shtetasit e vet dhe personat e tjerë rezidentë në shtetin në fjalë, si dhe ngjarjet më të rëndësishme në jetën e tyre. Kombet e Bashkuara e përkufizojnë gjendjen civile si "regjistrim i vazhdueshëm, i qëndrueshëm, i detyrueshëm dhe universal i ndodhive dhe karakteristikave të ngjarjeve jetike të popullsisë, përmes një dekreti ose rregulloreje, në përputhje me kërkesat ligjore në një shtet. Regjistrat e gjendjes civile janë edhe një burim kryesor për statistika jetësore dhe përfshijnë lindjet e gjalla, vdekjen, martesën, divorcin, anulimin e martesës, birësimin, vendbanimin"[5] (*përkthimi i Gjykatës)*. Objekti i ligjit për gjendjen civile, i shprehur në nenin 1 të tij, është: "kuptimi dhe përbërësit e gjendjes civile të shtetasve shqiptarë, shtetasve të huaj dhe të personave pa shtetësi, me banim të përkohshëm/të përhershëm në Republikën e Shqipërisë, përcaktimi i rregullave për hedhjen, ruajtjen dhe ndryshimin e tyre, si dhe organizimi e funksionimi i shërbimit të gjendjes civile në Republikën e Shqipërisë". "Gjendja civile" përkufizohet si "tërësia e të dhënave personale të shtetasve shqiptarë, shtetasve të huaj, si dhe të personave pa shtetësi, që janë me banim të përkohshëm apo të përhershëm në Republikën e Shqipërisë, të cilat regjistrohen dhe mbahen në Regjistrin Kombëtar të Gjendjes Civile dhe që vërtetojnë lindjen, ekzistencën, individualitetin, lidhjet ose marrëdhëniet ndërmjet tyre". "Përbërës të gjendjes civile", sipas nenit 2/4 të ligjit, janë "të gjitha elementet e përcaktuara në këtë ligj, që shërbejnë për përcaktimin e identitetit të çdo shtetasi shqiptar, shtetasi të huaj apo çdo personi pa shtetësi me banim të

[5] 'Handbooks on Civil Registration and Vital Statistics Systems, Policies and Protocols for the Release and Archiving of Individual Records', Series F, No. 70, United Nations, New York, 1998

përkohshëm/të përhershëm në Republikën e Shqipërisë". Elementet e gjendjes civile kanë një rëndësi të veçantë për shtetin, jo vetëm sepse identifikojnë individin, si i tillë, por edhe sepse identifikojnë ngjarje thelbësore të jetës së tij, të cilat prodhojnë pasoja juridike në marrëdhëniet e individit me shtetin. Në momentin që këto ngjarje (siç janë martesa, divorci, vdekja) regjistrohen në regjistrat e gjendjes civile, ato prodhojnë efekte juridike, në formën e të drejtave dhe detyrimeve, në aspektin e raportit individ/shtet. Duke e përfshirë elementin "kombësi" në përbërësit e gjendjes civile, legjislatori automatikisht i ka dhënë atij një kuptim jetik, duke e klasifikuar si një komponent të domosdoshëm në aktet e gjendjes civile. Në vlerësimin e Gjykatës, "kombësia" si koncept i papërkufizuar, në ndryshim nga komponentët e tjerë të gjendjes civile, nuk krijon një lidhje juridike që përkthehet në të drejta dhe detyra të ndërsjellta të personit fizik dhe shtetit shqiptar. Gjykata i konsideron të pabazuara pretendimet e Këshillit të Ministrave dhe çmon se ligji për gjendjen civile nuk mund të jetë i vetmi burim i identifikimit të pakicave kombëtare. Në këtë drejtim, nuk mund të mos merren parasysh parashikime të tjera, regjistrime të mëparshme, apo të dhëna historike, të cilat gjenerojnë informacion që i shërben identifikimit të pakicave kombëtare dhe politikave shtetërore për mbrojtjen dhe zhvillimin e këtyre pakicave.

27. Bazuar në vlerësimet e bëra më sipër, Gjykata arrin në përfundimin se termi *"kombësi",* i përcaktuar në nenin 6/1 dhe 8; termi*"kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve",* i përcaktuar në nenin 42/2, germa "e", dhe neni 58 i ligjit për gjendjen civile, bien në kundërshtim me nenin 20 të Kushtetutës dhe parimin e sigurisë juridike.

C. Për pretendimin e papajtueshmërisë së termit "kombësia", në nenin 6/1 dhe 8, termit "kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve", në nenin 42/2, germa "e" dhe nenit 58 të ligjit për gjendjen civile me nenin 35 të Kushtetutës, në lidhje me të dhënat personale

28. Gjykatat referuese pretendojnë se identiteti etnik i një individi duhet të konsiderohet si një e dhënë që i përket jetës së tij private. Mbrojtja e jetës private dhe familjare, në Kushtetutë, bëhet përmes disa dispozitave, veçanërisht nga neni 35 (mbrojtja e të dhënave personale), neni 36 (liria dhe fshehtësia e korrespondencës), neni 37 (paprekshmëria e banesës), neni 53 (mbrojtja e martesës dhe familjes), etj. Parimi i ruajtjes së të dhënave personale, si një aspekt i jetës private, garantohet nga neni 35 i Kushtetutës. Ky nen parashikon, ndër të tjera, në paragrafin e parë se: "askush nuk mund të detyrohet, përveçse kur e kërkon ligji, të bëjë publike të dhëna që lidhen me personin e tij".

29. Për çështjen në gjykim, Gjykata çmon paraprakisht rëndësinë e veçantë që kanë të dhënat mbi përkatësinë etnike, të cilat i takojnë sferës private të individit dhe si të tilla klasifikohen si të dhëna personale. Veçoria që i dallon të dhënat mbi përkatësinë etnike nga moria e të dhënave personale është karakteri "sensitiv" i tyre, që del në pah duke pasur parasysh potencialin e mundshëm për ndarje dhe diskriminim shoqëror që ato mbartin. Të dhënat "etnike" mund të bëhen shkak për paragjykime etnike, krijimin e kategorive "etnike" në statistika zyrtare, që tentojnë të forcojnë disa identitete të caktuara etnike, ndarje në shtresat sociale apo përdorimin e informacionit për qëllime jolegjitime. Për rrjedhojë, mbledhja e të dhënave mbi përkatësinë etnike, duke i përfshirë ato në akte dhe regjistra zyrtare, duhet të bëhet në respektim të garancive të veçanta për përpunimin e tyre.

30. Parimi i mosdetyrimit të bërjes publike të të dhënave personale, siç është sanksionuar në nenin 35 të Kushtetutës, përbën një garanci kushtetuese. Legjislatori, në respektim të këtij parimi kushtetues, ka miratuar ligjin nr.9887, datë 10.3.2008 "Për mbrojtjen e të dhënave personale"(në vijim "ligji për të dhënat personale"). Gjykata e sheh të arsyeshme të ndalet, në vijim, në disa parashikime të rëndësishme të këtij ligji. Parimi kryesor i ligjit për të dhënat personale është se përpunimi i ligjshëm i të dhënave personale bëhet duke respektuar dhe garantuar të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe, në veçanti, të drejtën e ruajtjes së jetës private. Në nenin 3/1 të tij sqarohet kuptimi i të dhënave personale që konsistojnë në "çdo informacion për një person fizik, i cili është i

identifikuar ose i identifikueshëm. Elementet, me të cilat realizohet identifikimi i një personi, drejtpërdrejt apo tërthorazi, janë numrat e identitetit ose faktorë të tjerë të veçantë fizikë, psikologjikë, ekonomikë, socialë, kulturorë etj". Njëkohësisht, jepet dhe përkufizimi i të dhënave "sensitive", ku përfshihet "çdo informacion për personin fizik, që ka të bëjë me origjinën e tij racore ose *etnike*, mendimet politike, anëtarësimin në sindikata, besimin fetar apo filozofik, dënimin penal, si dhe të dhëna për shëndetin dhe jetën seksuale" (neni 3/2). Përpunimi i të dhënave është "çdo veprim që kryhet plotësisht ose jo me mjete automatike, me të dhënat personale, si grumbullimi, regjistrimi, ruajtja, renditja, përshtatja, ndreqja, këshillimi, shfrytëzimi, përdorimi, bllokimi, fshirja ose shkatërrimi apo çfarëdo veprim tjetër, si dhe transmetimi i të dhënave" (neni 3/7). Sipas nenit 7, "ndalohet përpunimi i të dhënave, që zbulojnë origjinën racore ose *etnike*, mendimet politike, anëtarësinë në sindikata, besimin fetar apo filozofik, dënimet penale, si dhe shëndetin dhe jetën seksuale, të dhëna të cilat përpunohen vetëm nëse: a) subjekti i të dhënave ka dhënë pëlqimin, që mund të revokohet në çdo çast dhe e bën të paligjshëm përpunimin e mëtejshëm të të dhënave; b) është në interesin jetik të subjektit të të dhënave ose të një personi tjetër dhe subjekti i të dhënave është fizikisht ose mendërisht i paaftë për të dhënë pëlqimin e vet; c) autorizohet nga autoriteti përgjegjës për një interes të rëndësishëm publik; ç) lidhet me të dhëna që janë bërë haptazi publike nga subjekti i të dhënave, ose është i nevojshëm për ushtrimin apo mbrojtjen e një të drejte ligjore; d) të dhënat përpunohen për kërkime shkencore ose statistikore; dh) të dhënat kërkohen për qëllime të mjekësisë parandaluese, diagnostikimit mjekësor, sigurimit të kujdesit shëndetësor, kurimit, menaxhimit të shërbimeve të kujdesit shëndetësor dhe përdorimi i tyre kryhet nga personeli mjekësor ose persona të tjerë, që kanë detyrimin për ruajtjen e fshehtësisë; e) të dhënat përpunohen nga organizatat jofitimprurëse politike, filozofike, fetare ose sindikaliste, për qëllime të veprimtarisë të tyre të ligjshme, vetëm për anëtarët, sponsorizuesit ose personat e tjerë, që kanë lidhje me veprimtarinë e tyre. Këto të dhëna nuk i bëhen të ditura një pale të tretë, pa pëlqimin e subjektit të të dhënave, përveç kur parashikohet ndryshe në ligj; ë) përpunimi është i nevojshëm për përmbushjen e detyrimit ligjor dhe të të drejtave specifike të kontrolluesit në fushën e punësimit, në përputhje me Kodin e Punës". Siç vërehet nga këto parashikime ligjore, të dhënat personale "sensitive", ku përfshihet dhe përkatësia *etnike*, gëzojnë një mbrojtje të veçantë për shkak të karakterit të tyre privat.

31. Gjykata, në jurisprudencën e saj, në një analizë të nenit 8 të KEDNJ-së, që lidhet me respektimin e jetës private, është shprehur se "formulimi i nenit 8 (…) evidenton jo vetëm detyrimin negativ të autoriteteve publike për të mos ndërhyrë në jetën private dhe familjare, por edhe detyrimin pozitiv shtetëror për t'i mbrojtur këto të drejta sa më realisht, përmes organeve të të tre pushteteve; ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor (…) Respektimi i jetës private kërkon, në parim, mosndërhyrjen në vendimet që merr vetë individi rreth mënyrës së bërjes së jetës së tij. Padyshim që, edhe në këtë rast, në parim, qëllimi i hartuesve të Kushtetutës ka qenë pikërisht garantimi i asaj hapësire të nevojshme brenda së cilës, individi, do të mund të zhvillonte në mënyrë të pavarur personalitetin e tij. Në çdo rast konkret, legjitimimi ose jo i ndërhyrjes do të varej kryesisht nga intensiteti i saj, shkalla e cenimit të jetës private, domosdoshmëria e kësaj ndërhyrjeje në shoqërinë demokratike dhe në realitetin konkret që e ka diktuar atë, efektiviteti dhe proporcionaliteti në raportin e qëllimit që është synuar të arrihet dhe mjeteve të përdorura për arritjen e tij. Mbi të gjitha, duhet pasur parasysh se sa më shumë të depërtohet në sferën e jetës intime apo sensitive, aq më shumë rritet edhe detyrimi i pushtetit publik për mbrojtjen e jetës private*" (shih vendimin nr. 16, datë 11.11.2004 të Gjykatës Kushtetuese)*.

32. Mbrojtja e jetës private, e parashikuar në nenin 8 të KEDNJ-së përfshin mbrojtjen e autonomisë personale dhe mbrojtjen e të dhënave sensitive të një individi. Në këndvështrim të garancive që ofron neni 8, Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ), është shprehur se "autonomia personale është një parim i rëndësishëm, i cili nënvizon garancitë për mbrojtjen e jetës

private dhe që i jep mbrojtje sferës personale të secilit individ, përfshi të drejtën për të dhënë detaje të identitetit të tyre si qenie njerëzore" *(shih çështjet Burghartz kundër Zvicrës, 22 shkurt 1994; Christine Goodwin kundër Mbretërisë së Bashkuar, 11 korrik 2002)*. E drejta e respektimit të jetës private ka disa aspekte plotësuese, siç janë ruajtja e "sferës private rreth individit", e cila përfshin "të drejtën për një jetë private sociale", "të drejtën e individit për të vendosur dhe zhvilluar marrëdhënie me personat e tjerë të të njëjtit grup" *(shih Niemietz kundër Gjermanisë, 16 dhjetor 1992)*, "të drejtën për të mbrojtur të dhënat personale" *(shih Rotaru kundër Rumanisë, 4 Maj 2000)* dhe "të drejtën për autonomi personale" *(shih Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar, 29 prill 2002)*. Sipas GJEDNJ-së, identiteti etnik është një e dhënë që lidhet me identitetin e individit dhe që bie në fushën e veprimit të nenit 8 të KEDNJ-së për mbrojtjen e jetës private (*shih S. dhe Marper kundër Mbretërisë së Bashkuar, 4 dhjetor 2008)*. Duke nënvizuar natyrën "sensitive" të të dhënave mbi përkatësinë *etnike*, GJEDNJ-ja pohon se identiteti etnik i individit, ashtu si emri, gjinia, feja dhe orientimi seksual, përbën një aspekt thelbësor të jetës së tij private dhe identitetit të tij (*shih Ciubotaru kundër Moldavisë, 27 prill 2010)*.

33. Në çështjen në shqyrtim, Gjykata vëren se ligji për gjendjen civile nuk parashikon garanci për sa i përket marrjes, mbledhjes dhe përdorimit të të dhënave personale "sensitive". Asnjë dispozitë e këtij ligji nuk i referohet, në mënyrë eksplicite dhe konkrete, ligjit për të dhënat personale. Në këtë aspekt, Gjykata e konsideron si thelbësore ekzistencën e një dispozite specifike referuese për shkak të natyrës "sensitive" të të dhënave mbi përkatësinë *etnike*. Gjykata vë në dukje se ligji për gjendjen civile nuk përmban as parashikime se si do të përdoren këto të dhëna apo mbi përgjegjësinë në rast keqpërdorimi të tyre, gjë e cila do të përbënte një garanci mjaft të rëndësishme për të gjithë shtetasit.

34. Nisur nga kjo premisë, Gjykata arrin në konkluzionin se dispozitat e ligjit për gjendjen civile, objekt i këtij kontrolli kushtetues, duke vendosur detyrimin për regjistrimin e të dhënave mbi 'kombësinë' në regjistrat e gjendjes civile, ndërhyjnë në sferën e jetës private të individit, në kuptim të nenit 35 të Kushtetutës. Kjo ndërhyrje, në vlerësimin e Gjykatës, shkakton një devijim nga parimi kushtetues i mosdetyrimit të bërjes publike të të dhënave personale, ku përfshihen dhe të dhënat personale "sensitive", i cili sanksionohet në nenin 35 të Kushtetutës. Gjykata çmon se mbrojtja e të dhënave "sensitive", si një nga komponentët e së drejtës për respektimin e jetës private, garantohet nëpërmjet shprehjes së lirë të vullnetit për të bërë publike ose jo këto lloj të dhënash, në përputhje me nenin 35 të Kushtetutës. Të dhënat që sigurojnë informacion për analiza demografike, të nevojshme për zhvillim ekonomik dhe social apo për qëllime të politikave shtetërore për të nxitur ruajtjen e identitetit kulturor e gjuhësor të pakicave *etnike*, mund të merren nëpërmjet procedurave të tjera përkatëse, në përputhje me garancitë ligjore që parandalojnë shpërdorimin e të dhënave të mbledhura, si dhe përcaktojnë saktësisht rregullat e veçanta të përpunimit.

35. Bazuar në çka më sipër, Gjykata çmon se rregullimet e ligjit për gjendjen civile, objekt shqyrtimi, cenojnë garancitë e nenit 35 të Kushtetutës.

36. Si përfundim, në vijim të arsyetimit të mësipërm, Gjykata vlerëson se termi "kombësi", i përcaktuar në nenin 6/1 dhe 8; termi *"kombësinë në përputhje me kombësinë e prindërve",* i përcaktuar në nenin 42/2, germa "e", dhe neni 58 i ligjit për gjendjen civile, cenojnë parimin e sigurisë juridike dhe bien në kundërshtim me nenet 20 dhe 35 të Kushtetutës.

PËR KËTO ARSYE,

Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, në mbështetje të nenit 131, germa "a" dhe nenit 134, pika 1, germa "d" të Kushtetutës; neneve 72 dhe 77 të ligjit nr. 8577, datë 10.02.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë", me shumicë votash,

VENDOSI:

- Shfuqizimin si të papajtueshëm me Kushtetutën të termit "kombësi" në nenet 6/1, 8, 42/2, germa "e" dhe të nenit 58, tërësisht, të ligjit nr.10 129, datë 11.5.2009, "Për gjendjen civile".

Ky vendim është përfundimtar, i formës së prerë dhe hyn në fuqi ditën e botimit në Fletoren Zyrtare.

Anëtarë pro: Bashkim Dedja (kryetar), Xhezair Zaganjori, Vladimir Kristo, Petrit Plloçi, Sokol Berberi, Admir Thanza.

Anëtarë kundër: Vitore Tusha, Altina Xhoxhaj

MENDIM PAKICE

1. Ne, gjyqtarët në pakicë, jemi kundër vendimit të shumicës për pranimin e kërkesës dhe shfuqizimin e dispozitave të kundërshtuara si të papajtueshme me Kushtetutën, për arsye se mendojmë se kërkesa duhej rrëzuar për shkak të moslegjitimimit të gjykatave referuese për t'iu drejtuar Gjykatës Kushtetuese.

2. Në bazë të nenit 145 të Kushtetutës, gjyqtari i zakonshëm, kur çmon se ligji (apo dispozita të tij) vjen në kundërshtim me Kushtetutën, nuk e zbaton atë por pezullon gjykimin dhe ia dërgon çështjen Gjykatës për t'u shprehur në lidhje me kushtetutshmërinë e ligjit/dispozitave të tij.

3. Neni 68 i ligjit nr.8577, datë 10.2.2000 "Për organizimin dhe funksionimin e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Shqipërisë", ka përcaktuar kushtet që duhet të respektojë gjyqtari i zakonshëm për të iniciuar gjykimin incidental: së pari gjyqtari, gjatë një procesi gjyqësor, duhet të përcaktojë/identifikojë ligjin që zbatohet për zgjidhjen e çështjes konkrete (lidhjen e drejtpërdrejtë); së dyti gjykata/gjyqtari duhet të parashtrojë arsye serioze për jokushtetutshmërinë e ligjit ose dispozitave të tij duke referuar në normat ose parimet konkrete të Kushtetutës. Gjykata ka theksuar se duhet të ketë një raport të domosdoshëm midis vendimit të saj (zgjidhjes së çështjes së kushtetutshmërisë) dhe zgjidhjes së çështjes konkrete nga gjyqtari, subjekt iniciues i gjykimit incidental, në kuptimin që gjykimi në gjykatën e zakonshme nuk mund të përfundojë në mënyrë të pavarur nga gjykimi në Gjykatën *Kushtetuese (shih vendimet nr.13, datë 4.5.2009 dhe nr.2, datë 03.2.2010 të Gjykatës Kushtetuese)*.

4. Për këtë qëllim, gjykata/gjyqtari, para marrjes së vendimit të pezullimit të çështjes, duhet të konkludojë se gjykimi që ka nisur nuk mund të përfundojë pa i dhënë përgjigje çështjes së kushtetutshmërisë së ligjit nga ana e Gjykatës. Pra, duhet të çmojë se ligji që vlerëson si jokushtetues do të zbatohet për zgjidhjen e çështjes konkrete. Në të kundërt, nëse gjykata/gjyqtari çmon se një ligj nuk do të zbatohet nga ana e saj për zgjidhjen e çështjes, edhe pse sipas saj vlerësohet si jokushtetues, ajo duhet të vazhdojë me gjykimin e çështjes *(shih vendimet nr.5, datë 6.3.2009; nr.13, datë 4.5.2009 dhe nr.30, datë 17.6.2010 të Gjykatës Kushtetuese)*.

5. Ne, gjyqtarët në pakicë, vërejmë se Gjykatës i janë drejtuar me kërkesë për kontroll incidental tre gjykata, konkretisht Gjykata e Rrethit Gjyqësor Sarandë, Gjykata e Rrethit Gjyqësor Përmet dhe Gjykata e Rrethit Gjyqësor Shkodër. Para secilës prej këtyre gjykatave ishte paraqitur për shqyrtim një padi me objekt ndryshimin e përbërësit kombësi në regjistrin e gjendjes civile, nga shqiptare në greke në dy gjykimet e para dhe nga shqiptare në malazeze në gjykimin e tretë. Secila prej gjykatave ka pezulluar gjykimin dhe i është drejtuar Gjykatës me tre kërkesa të veçanta, me objekt shfuqizimin si të papajtueshëm me Kushtetutën të termit "kombësi" në nenet 6/1, 8, 42/2, shkronja "e" dhe të nenit 58 tërësisht, të ligjit nr.10129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile".

6. Në lidhje me legjitimimin e gjykatave referuese, shumica shprehet në vendimin e saj se, në rastin konkret, këto gjykata kanë konstatuar se palët ankuese, duke u bazuar tek ligji për gjendjen civile, objekt shqyrtimi, kanë kërkuar ndryshimin e përbërësit "kombësi" në regjistrat e gjendjes

civile. Nisur nga ky konstatim, gjykatat referuese kanë çmuar se dispozitat ligjore përkatëse, të zbatueshme për zgjidhjen e çështjeve konkrete, bien ndesh me parimin kushtetues të mosdetyrimit për të shprehur përkatësinë *etnike*, të sanksionuar në nenin 20 të Kushtetutës dhe parimin e mosdetyrimit për të bërë publike të dhëna personale, të parashikuar në nenin 35 të Kushtetutës. Në vlerësimin e Gjykatës ekziston një lidhje e drejtpërdrejtë ndërmjet çështjes objekt gjykimi dhe kushtetutshmërisë së dispozitave ligjore, për të cilat kërkohet të ushtrohet kontrolli kushtetues. Për sa më sipër, shumica ka vlerësuar se gjykatat referuese legjitimohen për të vënë në lëvizje Gjykatën.

7. Ne, gjyqtarët në pakicë, vlerësojmë se shumica nuk është ndalur siç duhet në verifikimin e elementeve procedurale që duhet të plotësojë kërkesa për inicimin e gjykimit incidental, në kundërshtim me jurisprudencën e kësaj Gjykate, të sipërcituar. Bazuar në kërkesat e paraqitura para Gjykatës, rezulton se ligji i zbatueshëm nga gjyqtarët referues, për t'i dhënë zgjidhje padive të ngritura nga shtetasit, është vetëm neni 58, paragrafët 1, 2 dhe 7, të ligjit nr.10129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile", që përcakton mënyrën e fitimit dhe kushtet e ndryshimit të kombësisë. Bazuar në këtë nen: *1. Fëmija merr kombësinë e prindërve me kombësi të njëjtë, të dokumentuar në Regjistrin Kombëtar të Gjendjes Civile. Kjo kombësi nuk mund të ndryshohet, përveç rasteve, kur, sipas ligjit, vërtetohet pasaktësia e kombësisë së prindërve, ose kur ka një vendim gjyqësor të formës së prerë, për ndryshimin e atësisë apo të amësisë. Ndryshimi i kombësisë, në çdo rast, bëhet me vendim gjyqësor. 2. Kur prindërit kanë kombësi të ndryshme, fëmijës i shënohet kombësia e njërit prej prindërve, sipas marrëveshjes ndërmjet tyre. Në rast mosmarrëveshjeje ose në rast vdekjeje të njërit prej tyre, shërbimi i gjendjes civile, përkohësisht, shënon si kombësi të fëmijës atë të të atit. Kombësia e fëmijës në Regjistrin Kombëtar të Gjendjes Civile shënohet në bazë të vullnetit të të dy prindërve ose kombësia e njërit prej tyre, sipas vullnetit të fëmijës madhor… 7. Ndryshimi i kombësisë bëhet në rastet e përcaktuara në këtë ligj vetëm me vendim gjyqësor, duke u thirrur, në çdo rast, si palë në proces shërbimi i gjendjes civile, edhe kur kombësia ka qenë caktuar përkohësisht ose kur është bërë një gabim material*.

8. Për sa më sipër, ne gjyqtarët në pakicë vlerësojmë se kërkesat nuk plotësojnë kushtin e parë, atë të identifikimit të ligjit që do të zbatohet për zgjidhjen e çështjes konkrete (lidhja e drejtpërdrejtë). Ligji i zbatueshëm prej gjykatave referuese në rastet konkrete është vetëm neni 58 i ligjit nr.10129, datë 11.5.2009 "Për gjendjen civile", kurse dispozitat e tjera të kundërshtuara prej tyre nuk janë të zbatueshme për t`i dhënë zgjidhje këtyre çështjeve konkrete.

9. Në jurisprudencën kushtetuese është theksuar se gjykimi incidental kërkon edhe raportin e domosdoshëm midis vendimit të kësaj Gjykate (zgjidhjes së çështjes së kushtetutshmërisë) dhe zgjidhjes së çështjes konkrete nga gjykata referuese. Në këtë funksion ajo duhet të argumentojë se gjykimi që ka nisur nuk mund të përfundojë pa i dhënë përgjigje çështjes së kushtetutshmërisë së ligjit nga ana e Gjykatës. Në jurisprudencën kushtetuese është theksuar, gjithashtu, se në një gjykim incidental, gjykata referuese, nëse arrin në konkluzionin se ligji/dispozitat e kundërshtuara janë ligji i vetëm të cilit duhet t'i referohet për zgjidhjen e çështjes, në zbatim të parimit të kushtetutshmërisë, ajo duhet të bëjë të gjitha përpjekjet për ta interpretuar atë në përputhje me Kushtetutën *(shih vendimin nr.12, datë 14.4.2010 të Gjykatës Kushtetuese)*. Të individualizosh çështjen do të thotë mbi të gjitha të interpretosh dispozitën e ligjit: funksioni interpretues si i tillë nuk i takon kësaj Gjykate, por gjykatës referuese. Është detyrimi i kësaj të fundit të zgjidhë dyshimet interpretative duke i dhënë normës së zbatueshme një interpretim që përputhet me parimet kushtetuese. Në këto kushte gjyqtari referues është i detyruar të zbatojë, midis interpretimeve të ndryshme të mundshme, atë që konsiderohet se përputhet me parimin kushtetues, që në të kundërt do të cenohej. Vetëm në rast se gjyqtari vlerëson se të gjitha interpretimet e mundshme bien në kundërshtim me Kushtetutën, atëherë ai duhet t`i drejtohet Gjykatës duke kërkuar kontrollin e kushtetutshmërisë së normës së individualizuar si e zbatueshme në rastin konkret.

10. Për sa më sipër ne, gjyqtarët në pakicë, vlerësojmë se në rastin konkret, kushti i ekzistencës së raportit midis vendimit të Gjykatës dhe zgjidhjes së çështjes konkrete nuk plotësohet nga gjyqtarët referues për asnjërën nga dispozitat e kundërshtuara para Gjykatës. Përfundimi i gjykimit të kushtetutshmërisë së dispozitave të kundërshtuara nuk i jep zgjidhje çështjeve konkrete të pezulluara. Çështjet konkrete, të paraqitura për zgjidhje para gjykatave referuese, në thelb të tyre, përfaqësojnë pikërisht të drejtën e individit, shtetas shqiptar, i cili pretendon se i përket pakicave kombëtare, dhe këtë fakt juridik, me vullnetin e tij, dëshiron ta pasqyrojë në aktet e gjendjes civile si të dhënë të identitetit të tij. Paditë para gjykatës janë ngritur pikërisht nga këta individë dhe pezullimi i çështjeve përkatëse nga gjykatat dhe ngritja e çështjes së kushtetutshmërisë pengon këta shtetas në ushtrimin e kësaj të drejte, në kundërshtim me nenin 20 të Kushtetutës. Po ashtu, ne vlerësojmë se nuk është plotësuar edhe kushti tjetër i interpretimit të normës në përputhje me Kushtetutën. Nga ana e gjykatave referuese nuk është bërë asnjë përpjekje për të interpretuar normat e kundërshtuara në përputhje me parimin kushtetues të sanksionuar në nenin 20 të Kushtetutës, që është pretenduar prej tyre se është cenuar.

11. Ligji nr.10 129, datë 11.5.2009 “Për gjendjen civile”, ka parashikuar specifikisht, mes të tjerash, edhe mënyrën e fitimit të kombësisë, regjistrimin e saj në rast mosmarrëveshjesh mes prindërve me kombësi të ndryshme (si rast për ndryshimin e kombësisë), si dhe rastet e tjera kur ajo mund të ndryshohet, vetëm sipas përcaktimeve të nenit 58 të këtij ligji. Ndryshimi i kombësisë bëhet, në rastet e përcaktuara në këtë normë, vetëm me vendim gjyqësor. Në rast se në praktikë gjykata të ndryshme kanë zbatuar në mënyrë të ndryshme apo edhe abuzive këto dispozita, kjo nuk përbën çështje për këtë Gjykatë, pasi mënyra e interpretimit dhe zbatimit të ligjit nuk hyn në juridiksionin kushtetues.

Në mbështetje të argumenteve të parashtruara më sipër, ne gjyqtarët në pakicë vlerësojmë se gjykatat referuese nuk legjitimohen për të vënë në lëvizje këtë gjykim incidental.

Anëtarë: Altina Xhoxhaj, Vitore Tusha.

Abonimet vjetore për Fletoren Zyrtare mund të bëhen pranë Postës Shqiptare ose pranë Qendrës së Publikimeve Zyrtare, në adresën: Bulevardi "Gjergj Fishta", mbrapa ish-ekspozitës "Shqipëria Sot", tel: 04 24 27 007.
Çmimi i abonimit pranë Postës Shqiptare, për Fletoret Zyrtare 2011, është 16 000 lekë.
Çmimi i abonimit në QPZ është 14 000 lekë pa detyrimin e shpërndarjes në adresa.

Hyri në shtyp më 16.12.2011
Doli nga shtypi më 17.12.2011

Tirazhi: 1700 copë	Formati: 61x86/8

Shtypshkronja e Publikimeve Zyrtare
Tiranë, 2011

Çmimi 28 lekë